

BOEKBESPREKINGEN

W. L. WALLACE : *The logic of science in sociology*, New-York, Aldine/Atherton, 1971 — 139 blz.

In deze studie stelt WALLACE zich als doel duidelijke en beknopte antwoorden te geven op enkele basisvragen zoals : Wat maakt een discipline „wetenschappelijk” ? Wat zijn theorieën, empirische veralgemeningen, hypothesen en waarnemingen en hoe staan ze met elkaar in verband ? Wat betekent „een wetenschappelijke methode” ? Welke rol speelt de inductie en deductie in de wetenschap ? Wat is de plaats van meting, steekproeftechnieken, descriptieve statistieken, statistische gevolgtrekkingen, schaalconstructie, significantietesten ? Wat zijn „grand” en „middle range” theorieën en op welk gebied zijn ze het meest bruikbaar.

De auteur behandelt in de eerste vijf hoofdstukken verschillende informatie-componenten en poogt ze met elkaar in verband te brengen. Zo analyseert WALLACE achtereenvolgens de waarnemingen, empirische veralgemeningen, theorieën, hypothesen en beslissingen om hypothesen te aanvaarden of te verwerpen. De auteur stelt vast dat de veranderingen van het ene informatie-component tot het andere blijkbaar gecontroleerd worden door een reeks van dertien wetenschappelijke methoden (o.a. steekproef, logische deductie, schaaltechniek).

In een zesde hoofdstuk vinden wij een uitgebreide discussie over theorieën. WALLACE belicht achtereenvolgens hun structuur, hun verklarings- en onderzoeksstrategieën, hun inzicht, hun abstractieniveau en hun taal.

De studie wordt beëindigd door een synthetisch en overzichtelijk besluit.

Vera LAMMENS

H. R. ALKER, K. W. DEUTSCH, A. H. STOETZEL : *Mathematical approaches to politics*, Amsterdam, Elsevier Scientific Publishing Company, 1973 — XII + 475 blz., (Prijs : fl 42.00).

K. W. DEUTSCH was binnen de International Political Science Association de stichter van een onderzoekscमितé met betrekking tot het gebruik van wiskundige technieken voor de analyse van politieke processen. Voorliggend werk wordt hem opgedragen en kwam tot stand met de medewerking van zijn twee belangrijkste leerlingen, nl. H. R. ALKER van het Massachusetts Institute of Technology en A. H. STOETZEL, verbonden aan de Sorbonne.

Het artikel van K. W. DEUTSCH geeft een overzicht van de bestaande literatuur in verband met de kwantitatieve studie van de politieke processen en was oorspronkelijk de bijdrage van de auteur op een plenaire zitting over de mathematische benadering van de politieke wetenschap op het congres van de I.P.S.A. te München in 1970. Schrijver behandelt hierin een aantal wel

onderscheiden periodes, nl. 1890-1940 waarin voor de eerste maal kwantitatieve gegevens sterk in de belangstelling komen (o.a. PARETO, WEBER, MANNHEIM e.a.) en de periode na 1930 die gekenmerkt wordt door het gebruik van steekproeven en verbeterde interview-technieken en waarbij voornamelijk aandacht besteed werd aan het stemgedrag, de houding van het publiek en de invloed van de massamedia. In de zestiger jaren wordt dan op grote schaal gebruik gemaakt van de statistische analyse, de mathematische modellen en de elektronische gegevensverwerking. Vervolgens wijst de auteur eveneens op de toekomstige ontwikkelingen en geeft de mogelijkheid aan om te komen tot een wereldmodel voor politieke en sociale verandering. Hij onderstreept hierbij dat in de komende jaren voornamelijk prioriteit moet gegeven worden aan de analyse van de politieke systemen van de hoog-geïndustrialiseerde landen omdat daar zeer veel statistische gegevens, vroegere onderzoekingen en belangrijke sociologische, historische en economische informatie ter beschikking staan.

De verdere bijdragen worden verdeeld in vier secties — de onderverdeling ervan werd gemotiveerd in het hoofdartikel van K. W. DEUTSCH — die ieder overeenstemmen met een verschillende mathematische werkwijze. Aldus wordt in het eerste deel aandacht besteed aan de beschrijvende en inferentiële statistiek, in het tweede deel vinden we voornamelijk artikels in verband met de rationele modellen voor de politieke keuze en in de laatste twee hoofdstukken worden de structurele theorieën en de simulatiemodellen behandeld.

Dit uiterst gespecialiseerd werk — het is immers slechts te consulteren door sterk mathematisch geschoolde onderzoekers — bevat naast de talrijke interessante bijdragen, na ieder artikel een meestal zeer gedetailleerde bibliografie waardoor een overzicht verkregen wordt van de beschikbare literatuur met betrekking tot de mathematische studie van de politieke processen.

LEO PEETERS

H. F. RICHTER : *De groep*, Antwerpen, Het Spectrum, 1973 — 335 blz. (Prijs : fl : 8,50).

In dit werk poogt steller na te gaan of de groep kan bijdragen tot verandering van het individu en de gemeenschap. RICHTER stelt zich van bij de aanvang de vraag : Biedt de groep de mens een nieuwe kans om zijn innerlijke problemen, zijn sociale machteloosheid en politiek tekortschieten te overwinnen (blz. 7) ?

Na een inleidend deel over de crisis van het individu en de sociale rol van de psychoanalyse, behandelt de auteur twee experimenten. In het eerste geval gaat het om twee groepen jonge ouders die zoeken naar een weg om de vormen van dwang en afhankelijkheid te overwinnen die kenmerkend zijn voor de relatie tussen ouders en kinderen, tussen de ouders zelf en tussen de afzonderlijke groepsleden. De beide groepen jonge ouders verrichten hoofdzakelijk een opvoedingsexperiment. Elk werkt met een kinderdagverblijf dat bij de ene groep „Kinderladen” noemt en bij de andere „Kindergarten”.

Regelmatig worden groeps gesprekken ingericht onder begeleiding van psychoanalytici. Dergelijk experiment is voornamelijk van belang opdat de ouders hun waarnemingsvermogen en hun inzicht ontwikkelen in vroeger niet herkende achtergronden van hun onderlinge betrekkingen, hun relaties tot de kinderen en de interactie tussen de kinderen. Vervolgens gaan de ouders aan de hand van hun waarnemingen voortdurend na of hun opvoedingsmethoden passen bij hun doelstellingen voor de opvoeding en worden er op die manier ook toe gedwongen, steeds opnieuw na te denken over die doelstellingen en de functie van de „Kinderladen” in de samenlevingen. Ten slotte is het van belang dat de betrokken leerprocessen niet bestaan in een passief overnemen van leerstellige meningen, maar een actief proces van reflectie betekenen dat het creatieve experiment begeleidt (blz. 185).

In het tweede experiment gaat het om groepen jonge mensen, voornamelijk studenten, die zich inzetten voor het moderne subproletariaat in de stedelijke slums. Deze werkgroep is actief in een zgn. „Obdachlosen-siedlung”, een afgezonderd gelegen buurt in een industriestad voor „sociaal zwakke” gezinnen. De groep poogt in samenwerking met psychoanalytici de sociale randgroep, die door de samenleving is afgeschreven, wakker te schudden opdat ze zich kritisch en met effectieve middelen gaat verzetten tegen haar rampzalige gettosituatie. De werkgroep wil contact zoeken met de uitgestotenen, hun subcultuur bestuderen en in de vorm van een experiment aantonen dat men iets kan doen om deze mensen te helpen. Verder willen ze nagaan wat ze zelf in dit opzicht kunnen doen, wat de gettobewoners zelf kunnen doen om hun situatie te veranderen en wat ten slotte de samenleving moet doen. Uiterlijke verbeteringen werden aangebracht doch de werkgroep is er zich van bewust dat de eigenlijke betekenis van deze verbeteringen wordt bepaald door de vraag of ze gepaard gaan met een geleidelijke verschuiving in de manier van denken.

Dit boek dat, zoals de auteur zelf stelt, niet veel meer is dan een werkverslag wordt besloten door een korte literatuurlijst.

Vera LAMMENS

D. E. GELFAND & R. D. LEE : *Ethnic conflicts and power : a cross-national perspective*, London, John Wiley & Sons, 1973 — 354 blz. (Prijs : £ 4.50 (cloth) £ 3.50 (paper)).

Heel wat studies over rassen en etnische groepen zijn gedomineerd door de begrippen „minderheid” en „meerderheid”. Meestal wordt echter uit het oog verloren dat de economische, sociale en politieke macht, en de verdeling van die macht van groot belang is. De conflicten tussen blank en zwart in de Verenigde Staten, evenals andere moeilijkheden tussen diverse etnische groepen, hebben enkele van deze problemen naar voor gebracht.

De term „sociaal conflict” werd het uitgangspunt voor de verzameling van de verschillende bijdragen in deze reader. In deel I wordt getracht een evaluatie te brengen van het zeer uiteenlopend sociaal onderzoek op dit vlak.

Tevens wordt het verband tussen kaste, klasse en etnische conflicten aangetoond. Alhoewel er in de literatuur geen eensgezindheid bestaat omtrent de inhoud van deze termen, werd hier toch gestreefd naar een zekere verduidelijking en afbakening van deze begrippen.

In deel II illustreren de artikelen de rol die een conflict kan spelen in het verminderen van tal van wrijvingen tussen groepen. Daardoor kan ook de ontwikkeling van intensere conflicten worden vermeden. Botsingen tussen groepen kunnen de leden ervan ook dichter tot elkaar brengen omdat ze tot dan toe nog onwetend waren over elkaars levenswijze en opvattingen. Ook brengen conflicten dikwijls voor het eerst het publiek in contact met de moeilijkheden en problemen van deze minderheidsgroepen. De bijdragen in deel III proberen dit duidelijk te maken aan de hand van een ganse reeks voorbeelden uit diverse werelddelen. De ideeën van R. DAHRENDORF over de variabelen die een invloed hebben op het sociaal conflict, vormen de kern waarrond de papers van deel IV zijn opgebouwd.

De historische uitsluiting van de meeste minderheidsgroepen van politieke, economische en sociale macht, onderlijnt de structurele moeilijkheden om sociale verandering te bevorderen. Verscheidene instituties zijn er traditioneel op gericht deze ongelijke verdeling te bevorderen en in stand te houden. Daarom is het nodig dat groepen en personen die soms niets van elkaar weten, samen te brengen voor een gecoördineerde actie tot sociale verandering. Dit bleek van groot belang te zijn, niet alleen voor de blanke en zwarte bevolking van de Verenigde Staten, maar ook voor landen zoals Zuid-Afrika en Rhodesia. Dit alles wordt geïllustreerd in de artikelen van deel V. Deel VI ten slotte legt de nadruk op wat de „harde noot” van de ganse discussie kan genoemd worden, namelijk de mogelijkheid om langs het sociaal conflict te komen tot sociale verandering.

Tot zover de hoofdgedachten van deze reader. Zoals altijd in dergelijke publikaties is zowel de keuze van de artikelen als de plaats in één of ander deel, meestal voor kritiek vatbaar. Dit doet echter weinig af aan de waarde van het werk dat door de auteur bedoeld is als een uitdaging en een inleiding tot sociologische analyse.

Lutgarde VERSCHATSE

W. ZELINSKY : *Inleiding tot de bevolkingsgeografie*, Antwerpen, Het Spectrum, 1969 — 191 blz. (Prijs : fl. 4,50).

Deze niet meer zo recent aandoende publikatie — het betreft immers de vertaling van een oorspronkelijk in 1965 uitgegeven boek — behandelt de afbakening van het studieobject van de menselijke aardrijkskunde en bestudeert twee belangrijke deelaspecten, nl. de ruimtelijke spreiding van de wereldbevolking en de typologie van de bevolkingsregio's.

In een eerste deel worden het onderwerp en de grenzen van de bevolkingsgeografie omschreven. Aldus blijkt dat deze wetenschap voornamelijk aandacht heeft voor de biologische kenmerken, de verschijnselen met economische, sociale of culturele oorzaken en de vitale processen. In een afzonder-

lijke paragraaf wordt dan gewezen op de specifieke eigenschappen van de homo sapiens en worden de beschikbare statistische documentatie en bronnen besproken. Hierbij kunnen we er wel op wijzen dat wat betreft de gebrekkigheid van het materiaal en de problemen van internationale vergelijkbaarheid ondertussen belangrijke vorderingen werden geboekt.

In een tweede deel wordt de ruimtelijke distributie van de wereldbevolking beschreven en worden een aantal mogelijke verklaringen voor de ongelijkmatige verdeling vooropgesteld. Aldus wordt aangetoond dat de invloed van de economische factor veel belangrijker is dan de beperkingen ten gevolge van de menselijke fysiologie en het fysisch milieu. Duidelijk is hier ook dat we geen veralgemening mogen doorvoeren wat betreft de positieve correlatie tussen het aantal inwoners en het niveau van economische ontwikkeling. Ten slotte wordt het effect van de culturele factoren op ieder van de vitale processen nagegaan en wordt ook afzonderlijk aandacht besteed aan de gevolgen van fysische en sociale rampen en de invloed van sociale en politieke beslissingen. Het is aldus duidelijk dat de ruimtelijke distributie van de wereldbevolking een uiterst complex verschijnsel is waarop tal van factoren invloed uitoefenen.

In een laatste deel tracht de auteur een typologie van de bevolkingsregio's op te stellen, waarbij rekening wordt gehouden met het cultuurpatroon, het stadium van sociaal-economische ontwikkeling, de aard van de relaties met andere regio's en de verhouding tussen bevolking en hulpbronnen. Ter illustratie wordt daarbij voor ieder van de bevolkingsregio's een specifiek voorbeeld geanalyseerd, nl. Canada voor het V.S.-type, Nederland voor de Europese regio, het toenmalige Brits-Guyana voor het Braziliaanse type en Zuid-Korea met betrekking tot het Egyptische type.

Laten we er als conclusie op wijzen dat deze publikatie voornamelijk een streven is om de menselijke aardrijkskunde als autonome tak van de geografie te doen erkennen en duidelijk te maken dat de begrenzing met de aanverwante wetenschappen, voornamelijk dan de demografie, niet al te streng mag doorgevoerd worden.

LEO PEETERS

J. PITTE : *Géographie de la population mondiale*, Paris, Editions Sirey, 1973 — 143 blz. (Prijs : 62 FF).

In navolging van een aantal belangrijke demografische publikaties die het pessimisme t.o.v. de toekomstige evolutie van de wereldbevolking benadrukken — we kunnen hierbij denken aan het M.I.T.-rapport o.l.v. D. MEADOWS, de werken van P. EHRLICH en andere bijdragen die het streven naar een nulgroei als een noodzaak vooropstellen — analyseert de auteur systematisch de diverse componenten van de ruimtelijke distributie en de bevolkingstoename.

De eerste vaststelling van de auteur is echter dat afdoend en vergelijkbaar statistisch materiaal — noodzakelijk nochtans voor internationaal demogra-

fisch onderzoek en een fundamentele aanpak van dit probleem — slechts in beperkte mate beschikbaar is. Schrijver geeft de nadelen aanzowel van de volkstellingen als van de registratie van de burgerlijke stand en wijst erop dat de officiële organen meer en meer hun toevlucht moeten nemen tot steekproef-enquêtes. Dit gebrek aan cijfergegevens is echter het meest nadelig voor de minder ontwikkelde landen vermits sociaal-economische planning voor hen een noodzaak is en de behoefte aan statistisch materiaal zich dan ook het sterkst laat gevoelen.

Bij de diversiteit van de wereldbevolking wordt achtereenvolgens de invloed nagegaan van ras, religie en taalgroep op de ruimtelijke distributie, op de economie en op de vitale processen en wordt ook gewezen op de specifieke moeilijkheden die zij veroorzaken. De auteur wijst aldus op het belang van rasvermengingen, segregatie- en apartheidspolitiek en taalproblemen. De religies kenmerken zich over het algemeen door een populationistische politiek als een bedekte vorm van ledenwerving. Abortus wordt meestal beschouwd als een misdaad en hun negatieve houding t.o.v. gezinsplanning heeft dan ook belangrijke demografische repercussies.

In het volgende hoofdstuk wordt de ongelijke ruimtelijke spreiding nagegaan voor de diverse continenten en wordt ook gewezen op het belang van de natuurlijke omstandigheden en het aanpassingsvermogen van de mens aan het milieu.

Het belangrijkste deel van het boek bevat een typologie van enkele demografische regimes en geeft de overeenstemmende evolutie van de vitale processen aan. Nadat de natuurlijke situatie werd verduidelijkt, worden de specifieke kenmerken van de ongecontroleerde regimes aangeduid met inherent daaraan het probleem van de geboortebeperving, en de situatie van de ontwikkelde landen die erin geslaagd zijn het natuurlijk accres afdoende te controleren.

We kunnen hierbij echter opmerken dat onvoldoende aandacht besteed wordt aan het belang van het nuptialiteitspatroon en de leeftijdsstructuur met betrekking tot de groei. Bovendien lijkt de raming van de wereldbevolking in het jaar 2.156 op 86,4 miljard wel iets overdreven en zou dit ongetwijfeld andere conclusies noodzakelijk maken.

Met betrekking tot de invloed van de migratoire bewegingen, wordt voor de arbeidsmigraties een onderscheid gemaakt tussen interne en externe geografische mobiliteit en wordt ook het tijdelijk of blijvend karakter als criterium van de classificatie aangewend. Vervolgens komen de toeristische verplaatsingen, de gedwongen migraties en de stadsmigratie aan de beurt.

In een laatste deel wijst de auteur nog op de ongelijkheid wat betreft kennis en rijkdom en toont de verschillen aan tussen de economische structuren aan de hand van de spreiding van de actieve bevolking over de drie traditionele sectoren.

Het is aldus duidelijk dat de auteur er met voorliggend werk in geslaagd is een globaal beeld te geven van de evolutie, de spreiding en de samenstelling van de wereldbevolking zodat het boek dan ook goed bruikbaar is in de diverse richtingen van de menselijke wetenschappen. Bovendien wordt het

praktisch belang ervan nog verhoogd daar in bijlage een aantal oefeningen worden voorzien ten behoeve van het wetenschappelijk onderricht. Deze toepassingen — 27 in totaal — bevatten een te commentariëren tekst en stellen een aantal vragen voor om de discussie tijdens praktische oefeningen te bevorderen.

LEO PEETERS

D. WEISS : *Relations industrielles. Acteurs, auteurs, faits, tendances*, Paris, Editions Sirey, 1973 — 320 blz. (Prijs : 40 FF).

Voorliggend werk wil een inventaris presenteren van de problemen die zich kunnen stellen op het terrein van de industriële relaties.

Het eerste deel van het werk is gewijd aan de industriële relaties zelf, meer bepaald aan de omschrijving van het begrip en het systeem, en aan de analyse van de betrokken domeinen (gedragswetenschap, arbeidseconomie, arbeidsrecht en reglementering van de industriële relaties).

Het conflict in de industriële samenleving wordt behandeld in het tweede deel. Nadat de actualiteit van het conflict werd belicht, wordt aandacht besteed aan een diversiteit van aspecten die aan het industrieel conflict verbonden zijn : de conflicten in de organisaties, de institutionele vorm van de industriële conflicten, de staking in de openbare diensten, de concertatie, de arbitrage en de stabilisatie, het probleem van de arbeidsmarkt, het volume en de functie van de conflicten, het collectief conflict, de omvang van de staking en ten slotte (iets wat enigszins buiten de band springt) de arbeidsvoorwaarden, die hier op een boeiende manier behandeld worden.

In het derde deel wordt overgegaan van de conflictsituatie naar de collectieve onderhandeling. Alle aspecten van de contractuele politiek, zoals het eeuwig compromis, de pilot-akkoorden, de rol van de staat terzake en de contractuele dynamiek worden hierbij onderzocht. Vooral interessant hierbij is het derde kapittel, waarin de interprofessionele onderhandelingen aan de top, evenals de Europese collectieve onderhandelingen worden besproken.

De partners in de collectieve onderhandelingen (vakbonden en patroonorganisaties) komen aan bod in het vierde deel, samen met de geïnstitutionaliseerde overlegorganen. De Europese N.V. wordt hier ook besproken.

We zouden dit degelijk werk willen aanbevelen aan allen die met de belangenverdediging van werknemers of werkgevers te maken hebben en aan de werkgevers en werknemers zelf, gezien het verrijkend karakter van een dergelijke studie.

Martin HUTSEBAUT

A. VERDOODT : *Les problèmes des groupes linguistiques en Belgique*, Leuven, Cours et documents de l'institut de linguistique de Louvain, U.C.L., 1973 — 234 blz. (Prijs : 400 BF).

De verhouding tussen de taalgemeenschappen blijft een brandpunt vor-

men in het Belgische politieke leven. Daaruit kan echter niet besloten worden dat de relaties tussen de taalgemeenschappen intensief bestudeerd zijn geworden, een feit dat buitenlandse onderzoekers blijft verbazen. Wel bestaat er een overrompelende hoeveelheid geschriften, — boeken, opstellen, brochures en vooral artikelen —, waarin de gemeenschapsproblemen belicht worden. Zelden betreft het echter objectieve onderzoeken: de auteurs kiezen te dikwijls partij. Wie de Belgische gemeenschapsproblematiek wetenschappelijk wenst te benaderen ziet zich dan ook voor een labyrint met ontelbare dode sporen geplaatst. Een leidraad doorheen die verwarrende veelheid en verscheidenheid van publikaties is hem nu door A. VERDOODT ter hand gesteld, die op aanraden van Prof. Dr. P. DE BIE een van commentaren voorziene bibliografie samenstelde.

De wetenschappelijke interesse voor de Belgische taalproblematiek komt vanuit twee hoeken: de politieke sociologie en de socio-linguïstiek. Laatstgenoemde sociologische deeldiscipline heeft de laatste jaren een hoge vlucht genomen. Zij heeft intussen die staat van differentiatie bereikt dat verschillende probleemgebieden afgesplitst werden. VERDOODT, die al geruime tijd in de taalsociologie werkzaam is, inspireert zich dan ook aan de door de bekende Amerikaanse socio-linguïst J. FISHMAN opgestelde classificatie, om de verzamelde titels te ordenen. Die classificatie blijkt zeer bruikbaar.

De gehanteerde selectiecriteria verschillen volgens de behandelde periode. Van de periode vóór 1965, jaar van het verschijnen van het bibliografisch rapport samengesteld door M. P. HERREMANS op aanvraag van de Canadese commissie van onderzoek van de tweetaligheid en het biculturalisme in België, zijn enkel de meest notoire titels hernomen. Van het gedeelte na 1965 gebeurde de selectie vollediger en zijn ook de minder fundamentele titels vervat.

In het eerste deel „Généralités” worden een aantal algemene werken over de Belgische situatie aan de onderzoeker gesignaleerd.

Uit het tweede deel, waarin studies van kleine groepen zijn verzameld, blijkt de ruimere socio-linguïstische opzet van de bibliografie. Inderdaad zijn niet alleen werken over de betrekkingen tussen Walen en Vlamingen opgenomen, maar ook publikaties over kleine vreemdtalige groepen (gastarbeiders).

Het derde deel bevat werken waarin de relaties tussen de twee grote Belgische taalgroepen vanuit, respectievelijk, demografisch, economisch, sociaal, cultureel en politiek gezichtspunt behandeld worden. De studies over de relaties tussen de duitstaligen en hun francofone en nederlandstalige landgenoten, alsook de publikaties over kleine vreemdtalige groepen gastarbeiders zijn hier gegroepeerd en besproken.

Onderzoeken over de sociale functies van de tweetaligheid en de diglossie zijn opgenomen in het volgende deel. Studies over wat socio-linguïsten processen van taalbehoud en taalverandering noemen en wat in het dagelijks politiek spraakgebruik de taalstrijd heet, worden in het vijfde deel verzameld. De ondertitels van deze afdeling releveren evenzovele knelpunten van het Belgische politieke leven en geven aldus een aanduiding van de mate waarin de taalproblematiek de politiek van dit land blijft overheersen.

In het zesde gedeelte „Praktische oplossingen” komen de geschriften

over de diverse voorgestelde politieke oplossingen voor de gemeenschapsproblemen — unitarisme, regionalisme, federalisme, separatisme — aan de orde.

In zijn besluit maakt VERDOODT het bilan op van het sociologisch onderzoek van de betrekkingen tussen de taalgroepen in België. Uit deze conclusie blijkt ten volle dat het de samensteller om meer te doen is dan het verzamelen, classificeren en annoteren van bibliografische gegevens. Hij duidt leemten aan, en nodigt uit tot de wetenschappelijke studie van een braakliggend gebied. VERDOODT verdedigt m.i. terecht, een multidisciplinaire aanpak, vertrekkend vanuit de taalsociologie.

Met deze bibliografie, waarvan naast de volledigheid vooral de geslaagde classificatie en de uitgebreide inleidende commentariëring van de bijeengebrachte publikaties niet voldoende kunnen geprezen worden, heeft de samensteller aan de geïnteresseerde in de Belgische taalproblemen een onmisbaar hulpmiddel ter beschikking gesteld dat deze toelaat zich te oriënteren in een wildgroei van druksels van zeer ongelijke waarde.

Willy VAN POUCKE

C. J. ZWART : *Gericht veranderen van organisaties. Beheerste ontwikkeling als permanente activiteit*, Rotterdam, Lemniscaat, 1972 — 369 blz.

Voorliggende studie heeft te maken met het begeleiden van sociale veranderingsprocessen in organisaties.

In het eerste deel krijgen we de inleiding tot het probleem van de professionele organisatie-ontwikkeling, zowel vanuit een maatschappelijk als vanuit een wetenschappelijk gezichtspunt. Na een karakterisering van het sociaal-culturele bestel (waarin de huidige behoefte aan professionele organisatie-ontwikkeling verankerd ligt), behandelt de auteur de bijdrage, die de sociale wetenschappen tot nu toe hebben geleverd aan de ontwikkeling van operationele veranderingsmodellen voor meso-sociale systemen, zoals bedrijven en andere organisaties.

Het tweede deel gaat in op de samenhang tussen organisatiekunde en veranderingskunde. Uit een oogpunt van effectieve begeleiding van veranderingsprocessen in organisaties komt deze samenhang erop neer dat het gekozen model van hulpverlening in overeenstemming moet zijn met de visie, die men op het organisatieverschijnsel als zodanig heeft. Verder wordt een historische analyse gegeven van de organisatieleer, benevens een conceptueel grondmodel voor de organisatieanalyse. Deel twee wordt afgesloten met een analyse van het verband tussen dit model en het vraagstuk van de professionele organisatie-ontwikkeling enerzijds en van verschillende strategieën van organisatieontwikkeling anderzijds.

Deel drie omvat de longitudinale beschrijving van een praktijkgeval van professionele organisatie-ontwikkeling (met projectbiografie van de fase vóór de eerste fusie en projectbiografie van de fase tussen de eerste en de tweede fusie). Vooral de tweede projectbiografie, in het bijzonder de delen „project

werkstructurering" en „project personeelsbeoordeling" zijn hierbij interessant.

De theoretische verantwoording van deze studie wordt gegeven in het vierde deel. Deel vier wil een bijdrage zijn tot doordenking van de relatie tussen wetenschap en praktijk, ofwel tussen kennis en actie. Hierbij ontwikkelt de auteur een onderscheid tussen conclusiegerichte en decisiegerichte wetenschapsbeoefening.

Alles samengenomen een boeiende bijdrage tot de problematiek van de organisatiekunde en de organisatieontwikkeling.

Martin HUTSEBAUT

W. H. STAEHLE : *Organisation und Führung sozio-technischer Systeme. Grundlagen einer Situationstheorie*, Stuttgart, Ferdinand Enke Verlag, 1973 — VIII + 155 blz. (Prijs : 19,80 DM).

Het doel van deze studie is een systeem van verklaringen te formuleren omtrent de organisatorische structurering en leiding van socio-technische systemen, waaruit praktijkgerichte maatregelen i.v.m. de organisatie kunnen worden afgeleid.

In het eerste deel van het werk worden de grondbegrippen geanalyseerd (het institutioneel, instrumenteel en functioneel organisatiebegrip) en worden ook een aantal waardepremissen ontwikkeld.

In het tweede deel wordt de kritiek gemaakt van de bestaande theorieën. Hierbij maakt de auteur een onderscheid tussen wat hij noemt de „monistische" theorieën betreffende de organisatie en de leiding, en de „dualistische" theorieën (waarbij dan nog een verder onderscheid gemaakt wordt tussen omvangrijke dualiteitsmodellen en dualistische deelmodellen inzake organisatie en leiding als bijdrage tot de ontwikkeling van pluralistische beslissingsmodellen).

Het derde deel is volledig gewijd aan de constructie van een pluralistisch organisatie- en leidingsmodel. De auteur schetst hier de variabelen van het model, de samenhang tussen onafhankelijke en afhankelijke variabelen, de invloed van de taak van de organisatie, van de transformatie-technologie en van de leden van de organisatie.

In het vierde deel wordt een beeld geschetst van wat de auteur noemt een „praxeologischen Aussagensystems zur Systemgestaltung", terwijl het vijfde en laatste deel ten slotte de toepassing onderzoekt van situationele hypothesen op een praktisch geval.

Martin HUTSEBAUT

K. VOLKHOLZ : *Krankenschwestern. Krankenbaus. Gesundheitssystem. Eine Kritik*, Stuttgart, Ferdinand Enke Verlag, 1973 — 126 blz. (Prijs : 24,- DM).

Bij de uitgeverij Ferdinand Enke verscheen eens te meer een zeer boeiend

werk : V. VOLKHOLZ ontleedde een erg actueel onderwerp, nl. de gezondheidszorg, en schreef hierover, zoals hij het zelf noemde, „eine Kritik”. De gezondheidszorg bestrijkt een uitgebreid terrein, waarop nog weinig (theoretische én empirische) studies werden verricht. Deze analyse, waarin we talrijke interessante gegevens terugvinden over de samenstelling en positie van het medisch en paramedisch korps in West-Duitsland, kunnen we zelfs als voorbeeld voorstellen voor een gelijkaardig onderzoek naar de Belgische situatie.

Als vertrekpunt voor zijn studie stelt auteur dat het tekort aan verplegers (verpleegsters) en de onzekerheid bij het bepalen van de kwalificatie-eisen en bij het zelfbewustzijn t.o.v. dit beroep aantonen dat er een discrepantie heerst tussen het praktische probleembewustzijn en de beschikbare hulpstrategieën. De onderzoeken, die zich met de beroepsituatie van het verplegend personeel bezighouden, hebben dan ook betrekking op 1/ de interessering en de beroepskeuze, 2/ de vorming en de beroepsuitoefening en 3/ het verschil tussen de vastgestelde en de feitelijk genoten beroepskwalificaties. Vervolgens stelt auteur drie thesen voorop. Ten eerste kiezen zeer weinig meisjes, die geïnteresseerd zijn in het beroep van verpleegster, voor een opleiding tot dat beroep (vermindering en wegvallen van de motivering ?); ten tweede valt op te merken dat de belangrijke stijging van de opleidingstermijnen het gebrek aan verpleegsters niet heeft kunnen opheffen (sterk verkorte periode van de duur van de beroepsactiviteit ?); ten derde voeren verpleegsters in aanzienlijke mate taken uit waarvoor zij over-gekwalificeerd zijn. (zie Hoofdstuk I - Kritik der Diskussion zur beruflichen Situation der Krankenschwestern).

In een tweede hoofdstuk geeft steller een algemene beschouwing over de plaats van het ziekenhuis in het Westduitse gezondheidssysteem. Interessant hierbij zijn de aanmerkingen over de ontwikkeling van de uitgaven voor de ziekteverzekering in de B.R.D. (blz. 23) en de cijfers over de plaats van de artsen in het ziekenhuis en in het algemene gezondheidssysteem. De rationaliseringsproblematiek (in de ziekenhuizen) maakt het onderwerp uit van hoofdstuk drie; hierbij wordt vooral de nadruk gelegd op een al of niet noodzakelijke stijging van de arbeidsproductiviteit en de mogelijke verbetering van de persoonlijke dienstverlening. Auteur stelt dat, voor zover men beroep doet op rationaliseringsvoorstellen, ze overwegend gericht zijn op de ziekenhuisafdeling of op het ziekenhuis zelf en dat het grootste aandeel van die voorstellen voor arbeidskrachtenvermeerdering betreft. In hoofdstukken vier en vijf wordt nader ingegaan op de specifieke problematiek van de ziekenhuisverpleegsters. Bij de studie van hun opleiding en beroepsuitoefening worden vooral twee vraagstukken aangesneden, nl. de recrutering van de leerling-verpleegsters en de inkrimping van de gemiddelde activiteitsduur. Voor het bespreken van de gedragswijzen merkt auteur op dat hierover in West-Duitsland (zoals in België trouwens) de nodige gegevens ontbreken; hij putte echter zijn gegevens uit discussie-groepen die hij gedurende twee jaar volgde en die onderwerpen bespraken als kwalificatie-eisen, bevoegdheden, leeftijd. In een laatste hoofdstuk — Wissenschaft und Praxis. Am Beispiel der beruflichen Situation der Krankenschwester — legt auteur er niet alleen de nadruk op dat we voor een zeer jong onderzoeksterrein staan (ook

internationaal bekeken), maar ook dat dit onderzoek „arm an brillanten Kontroversen” is (blz. 118). Voorwaar een uitdaging.

Ludo ASSELBERGHS

B. BROUWERS : *Literatuur en revolutie, Deel I : Inleiding tot de literatuursociologie, Deel II : De Vlaamse literatuur en de revolutie van 1848*, Meppel, Boom, 1971 — 230 en 270 blz.

In deze twee logisch op elkaar volgende delen, die een drietal jaren geleden het licht zagen, werkt Bert BROUWERS, na een overzicht te hebben gegeven van wat op het gebied van de literatuursociologie tot nog toe is gepresteerd, een eigen benaderingswijze uit, die hij in het tweede deel toepast bij een analyse van de Vlaamse literatuur rondom het revolutiejaar 1848.

Ieder die van ver of nabij met de literatuursociologie in aanraking is gekomen zal met de auteur instemmen dat de doorbraak van deze sociologie zich moeizaam voltrekt en eerder tot povere resultaten heeft geleid. De oorzaken hiervoor schrijft BROUWERS toe aan een huiverige hiërarchische maatschappij, huiverige sociologen en huiverige verheven auteurs.

Na omschreven te hebben wat hij onder literatuursociologie verstaat, nl. de studie van de literatuur als maatschappelijk verschijnsel, splitst BROUWERS het onderzoeksveld, met het nodige voorbehoud, uit tot een sociologie van de schrijver, het werk en het publiek. De studie van de materiële productie en distributie van het boek als waar, waarin vooral de Franse literatuursocioloog R. ESCARPIT werkzaam is, valt buiten die afbakening.

De burgerlijke literatuursociologie wordt belicht en gekenschetst als een aangepaste, waardevrije deeldiscipline die het sociologische vlak verlaten heeft voor het sociografische. Drie auteurs, nl. R. ESCARPIT, A. SILBERMAN en R. INGLIS worden summier behandeld. Waar de burgerlijke literatuursociologie in amper 8 blz. afgedaan wordt trekt de auteur 142 pagina's uit voor het uitdiepen van de marxistische literatuursociologie. Vraag is of het numeriek belang dat de auteur aan de marxistische beschouwingswijze toekent, overeenkomt met het intrinsieke belang ervan. Het is inderdaad zo dat marxistische auteurs, vertrekkende van Marx' uitgangspunt dat de socio-economische omstandigheden de culturele verschijningsvormen bepalen, zich intensief hebben beziggehouden met de weerspiegeling van maatschappelijke verhoudingen op de literatuur.

Of het hier eigenlijke literatuursociologie betreft dan wel literatuurfilosofische interpretatie, wordt van diverse zijden betwist.

Het overzicht van de marxistische literatuursociologie begint vanzelfsprekend bij MARX en ENGELS, die verspreid over hun werk, literatuursociologische of literatuurfilosofische analyses uitgewerkt hebben. Onder de titel „de tweede marxistische golfslag en de uitbouw van een sociologisch gerichte literatuurwetenschap” worden de bijdragen van PLECHANOW, LENIN, TROTSKY en GORTER belicht. De literatuursociologie van de Hongaarse filosoof Georg LUKACS wordt dan uitgebreid behandeld, om vervolgens over te gaan op de

genetisch-structuralistische literatuursociologie van Lucien GOLDMANN, die op LUKACS voortbouwde.

De auteur besluit het eerste deel met de bemerking dat de analytisch-empirische literatuursociologie en vooral de genetisch-structuralistische benadering boeiende perspectieven openen op een verdere uitbouw van deze speciale sociologie, doch dat de resultaten vooralsnog beperkt blijven.

In het tweede deel, „de Vlaamse literatuur en de revolutie van 1848”, wordt gepoogd aan te tonen dat „bepaalde maatschappelijke wijzigingen ook wijzigingen in de literaire werken te weeg gebracht hebben”. Het revolutiejaar 1848 is gekozen omdat het een belangrijk keerpunt in de machtsverwerving door de burgerij betekent.

BROUWERS vertrekt van de overtuiging dat de sociale klassen en de wereldbeschouwingen die ermee verbonden zijn, een centrale plaats bekleden in het ontstaan en de evolutie van de literaire werken. Zijn werkhypothese is dat in de Vlaamse literatuur omstreeks 1848 belangrijke wereldbeschouwelijke wijzigingen kunnen aangetoond worden die het gevolg zijn van de veranderde sociaal-politieke toestand. De wereldbeschouwing, door BROUWERS gedefinieerd als het geheel van de strevingen, gevoelens en gedachten eigen aan een bepaalde sociale klasse, wordt hier het literatuursociologisch criterium.

In een typologie onderscheidt de auteur een feodale, burgerlijke en proletarische wereldbeschouwing, die samenhangt met de traditionele klasse-indeling. De opmerking dringt zich op of een dergelijke werkwijze ook bruikbaar is bij het sociologisch onderzoek van de hedendaagse literatuur. Een rigide klasseindeling, karakteristiek voor de 19de-eeuwse maatschappij is inderdaad, ingevolge een proces van sociale differentiatie, in de hedendaagse maatschappij moeilijker aan te tonen.

Het eigenlijk onderzoek bestaat uit twee delen. Allereerst wordt een tijdsstudie ondernomen naar de economische, sociale, politieke en culturele ontwikkelingen omstreeks 1848. Vervolgens wordt geschetst welke wijzigingen zich in de Vlaamse literatuur omstreeks die periode voltrekken, voornamelijk wat de wereldbeschouwing betreft. De bedoeling is op die manier een benaderend globaal beeld van de literaire werkelijkheid op te bouwen ten behoeve van het verdere onderzoek.

Verder volgen drie case-studies van typisch bevonden auteurs, nl. Eugeen ZETTERMAN, P. F. VAN KERCKHOVEN en Hendrik CONSCIENCE. De evolutie van de auteurs wordt nagegaan en in verband gebracht met hun beroepsloopbaan. Een vast methodologisch kader ontbreekt totaal. Het betreft hier in feite een waardegebonden commentariëring van het oeuvre van het drietal. Nochtans refereert de auteur naar een raad die hij van Prof. J. KRUTHOF kreeg (deel I, p. 206), die hem erop wees dat het niet zou volstaan de houdingen en levensbeschouwingen af te bakenen, doch dat een verdere stap nodig is, nl. de analyse van de meer concrete elementen, zoals bv. de houding tegenover voedsel, dieren, zondagrast, enz... Dit maakt het onbegrijpelijk dat BROUWERS zo achteloos voorbijgegaan is aan de inhoudsanalyse als methode om de literaire werkelijkheid te benaderen. Deze werkwijze maakt het immers mogelijk om genoemde elementen systematisch te ontleden. Vanzelfsprekend vergt dit minutieuze en tijdrovende studie, doch daar kan onmogelijk een argument uit geput worden om niet aan de eisen van objectiviteit te voldoen.

Waar in het eerste deel een degelijk overzicht wordt gegeven van het onderzoeksveld van de literatuursociologie, kan het tweede deel niet onverdeeld gunstig onthaald worden. Het macro-sociologisch kader dat geconstrueerd wordt, is in de case-studies, die methodologisch te kort schieten, onvoldoende ondersteund geworden.

Willy VAN POUCKE

J. VAN HOUTTE e.a. : *Aanvaarding van de rechtsnorm*, Antwerpen, De Nederlandsche Boekhandel, 1973 — 143 blz. (Prijs : 175 BF).

Voorliggend werk is het eerste van een reeks, die het Centrum voor Rechtssociologie van het Departement voor Sociologie en Sociaal Beleid van de U.F.S.I.A. wenst te ondernemen.

In een inleidend hoofdstuk wijst J. VAN HOUTTE op het feit dat er op het gebied van de rechtssociologie een tekort is aan proefondervindelijk onderzoek. Dit heeft de auteur ertoe aangezet een rechtssociologisch onderzoek te verrichten over de opinies en houdingen ten aanzien van de aanvaarding van de rechtsnorm. Het ligt immers in de bedoeling van de auteur aan te tonen dat empirische sociologische voorlichting nuttig is voor de rechtspolitiek en dat deze politiek zelfs behoefte heeft aan zulke voorlichting (blz. 7).

In een eerste hoofdstuk bespreken de auteurs het onderzoeksobject en -onderwerp. Zij hebben een opinie- en houdingsonderzoek bij 460 personen (mannen) uit de Antwerpse agglomeratie verricht en hebben voornamelijk gegevens willen verzamelen over de strafgeneidheid en afkeuring ten aanzien van de fiscaliteit en de morele biosfeer. Met dit laatste bedoelen de auteurs de gedragsregels die door de moraal worden gepercipieerd voor belangrijke levensbeschouwelijke gebieden zoals sexualiteit, leven en dood.

In een tweede hoofdstuk worden de algemene resultaten van het onderzoek weergegeven, waarbij de auteurs herhaaldelijk verwijzen naar de resultaten van een gelijkaardig onderzoek verricht in Nederland.

In de twee volgende hoofdstukken wordt verder ingegaan op de pluriformiteit van de opinies en houdingen ten aanzien van fiscaliteit en de rechtsregels in de morele biosfeer. De auteurs pogen eveneens een verklaring van deze pluriformiteit te zoeken. Zo hangt de houding tegenover de morele biosfeer significant samen met de religieuze gezindheid, rigiditeit en strengheid. Voor de houding en opinies tegenover de fiscaliteit worden verschillen bespeurd op basis van de fiscale positie (o.a. inkomen, het al dan niet zelfstandig zijn).

De auteurs besluiten hun studie met de vaststelling dat de diversiteit der opinies niet van aard is rechtstreeks een beleidsbeslissing te kunnen schragen. Ze kan de wetgever hoogstens meer inzicht in de sociale verschijnselen verschaffen.

Met deze studie hebben de auteurs een interessante bijdrage geleverd op het gebied van de rechtssociologie.

Vera LAMMENS

D. A. HIBBS : *Mass political violence : a cross-national causal analysis*, London, John Wiley & Sons, 1973 — 253 blz.

Met voorliggende studie heeft de auteur gepoogd de causale structuren die de grondslag vormen van politiek geweld te onderzoeken. Er werd getracht antwoord te vinden op de volgende vraag : wat is de oorzaak van de verschillen die te vinden zijn in de omvang van het binnenlands politiek geweld in een aantal landen ? Bij het benaderen van dit probleem werd eerder getracht de causale relaties te ontdekken en niet zozeer op een zuiver statistische wijze een verklaring van de variaties te zoeken.

Een dergelijke benadering stuit echter op tal van moeilijkheden. Er zijn problemen van theoretische aard (uiteenlopende theorieën in de literatuur), van methodologische aard en ook moeilijkheden in verband met het beschikbaar cijfermateriaal (soms onvolledige en onvergelykbare gegevens). Uiteindelijk werden 108 landen weerhouden voor het vergelijkend onderzoek.

Wat verstaat de auteur nu meer bepaald onder het begrip „binnenlands politiek geweld” ? Drie factoren zijn hierbij van belang. Eerst en vooral moet de gebeurtenis gericht zijn tegen het bestaande systeem. Daarenboven is de politieke betekenis van doorslaggevende aard, d.w.z. het geweld moet een bedreiging of tenminste uiterst „vervelend” zijn voor de overheid. Ten slotte moet het geweld massaal zijn. In het licht van deze definitie werden volgende gebeurtenissen weerhouden : oproer, gewapende overvallen, politieke stakingen, moorden, dodelijke ongevallen ten gevolge van politiek geweld, anti-regeringsdemonstraties. De cijfers werden verzameld door het Yale World Data Analysis Program en bestrijkt een periode van 20 jaar (1 januari 1948 tot 31 december 1967).

In deel I wordt deze indeling nog verder geanalyseerd terwijl deel II een verklaring geeft van de hypothesen en eenzijdige theorieën die terug te vinden zijn in de literatuur. Deze analyses vormen dan de grondslag voor het opbouwen van een uitgebreid model van politiek geweld in het derde deel van dit werk.

„Mass political violence” is voornamelijk gericht tot sociale wetenschappers die interesse hebben voor vergelijkende studies over geweld en kwantitatieve analyse van socio-politieke fenomenen.

Lutgarde VERSCHATSE

R. J. ARTHUR : *Sociale psychiatrie*, Antwerpen, Het Spectrum, 1973 — 167 blz. (Prijs : 5,50 fl).

Ransom J. ARTHUR, een befaamd wetenschappelijk onderzoeker op het gebied van de sociale psychiatrie, heeft met de uitgave van dit werk volgens ons een tweeledig doel nagestreefd : enerzijds de lezer een inzicht verschaffen in het mysterieus geladen domein der sociale psychiatrie en anderzijds een overzicht geven van het belangrijkste en meest relevante empirische onderzoek in deze wetenschapsdiscipline. Oorspronkelijk verscheen dit boek in de engels-

talige versie *An introduction to social psychiatry*, maar werd op een zeer degelijke en vakkundige manier vertaald door drs. H. J. G. VERHALLEN. Deze factor samen met de ongecompliceerde, niethoogdravende maar toch wetenschappelijke taal van auteur zelf, maken het boek toegankelijk voor elkeen die belangstelling heeft voor de behandelde problematiek. Dit werk draagt er eveneens toe bij een aantal misvattingen t.o.v. de psychiatrie uit de wereld te helpen.

Uit het werk blijkt zeer duidelijk dat een aantal onderzoeken, vooral de Amerikaanse, tot een goed eind werden gebracht dank zij een vruchtbare samenwerking tussen medici (psychiaters) en wetenschapsmensen uit de sociale sector (sociologen, psychologen). Ontstaan en bestaan van een geestesziekte zijn immers niet alleen een biologische, medische zaak, maar worden vooral beïnvloed door psychologische en sociologische factoren, een zienswijze die door onze eigen Belgische psychiaters nog té veel wordt over het hoofd gezien (vooral de sociologische variabelen).

Auteur vertrekt van de vaststelling dat, zoals welstand, ziekten ongelijk onder de mensheid verdeeld zijn; zij kunnen naar hun verdeling in ruimte en tijd bestudeerd worden (epidemiologie). Wat is ziekte? Het is een vorm van ontregelde fysiologie, gedefinieerd in termen van een aaneenschakeling van uitingen die met statistische frequentie tegelijkertijd optreden (blz. 21). Waar in deze definitie kan het begrip „geestesziekte” een plaats vinden? Op deze vraag tracht auteur te antwoorden in hoofdstuk 2, terwijl de specifieke studie van de epidemiologie van de geestesziekten in hoofdstuk 3 wordt aangevat. Hieruit blijkt o.m. dat het aantal psychotische gevallen in een (onderzochte) populatie relatief laag is, maar dat het aantal gevallen met lichte tot middelmatige psychiatrische symptomen en met emotionele levensmoeilijkheden zeer hoog is. Uit hoofdstuk 4 — „Sociale klasse en psychische gestoordheid” — onthouden we vooral de zeer interessante studies van HOLLINGSHEAD en REDLICH uit 1958 (*Social class and mental illness*) waaruit o.m. naar voor komt dat psychotische geestesziekten in onevenredige mate in de laagste sociaal-economische klasse voorkomen. In hoofdstuk 5 dat de sociale factoren bij het ontstaan van geestesziekten tracht te determineren, hebben we kennis gemaakt met de surveys van T. HOLMES en R. RAHE (1967) die vooral wat de methodologische aanpak van het onderzoek betreft, zeer releverend zijn en de moeite waard om bestudeerd te worden. Bij de studie van het begrip „transculturele psychiatrie” worden een viertal problemen opgeworpen: worden dezelfde categorieën geestesziekte overal ter wereld aangetroffen? zo ja, komen zij dan in dezelfde frequentie voor? bestaan er bepaalde psychische syndromen die alleen in een bepaalde maatschappij voorkomen? welke zijn de beïnvloedende factoren op frequentie, voorkomen en typen van psychische afwijkingen? Dat de reputatie van het ziekenhuis en a fortiori voor de psychiatrische kliniek vroeger zeer ongunstig was, maar sindsdien sterk positief werd (cf. o.m. therapeutische gemeenschap), toont auteur aan in „Sociale psychiatrie in het ziekenhuis”. In een laatste hoofdstuk ontleedt auteur het relatief nieuwe begrip „psychiatrie van de gemeenschap”, dat hij operationaliseert door een aantal activiteiten vooruit te schuiven die deel uitmaken van dat begrip.

Ludo ASSELBERGHS

L. STEINBERG : *Le comité de défense des Juifs en Belgique 1942-1944*, Bruxelles, Editions de l'Université de Bruxelles, 1973 — 198 blz. (Prijs : 250 BF).

Met dit werkje heeft auteur de bedoeling gehad, in de mate van het mogelijke, de werkzaamheden te onderzoeken en weer te geven van het „Comité de défense des Juifs” (C.D.J.), dat in België werd opgericht en actief geweest is gedurende de oorlogsjaren 1942-1944.

Vooraf geeft de auteur enkele beschouwingen weer betreffende andere verenigingen en instellingen die zich vóór 1942 en eventueel ook later met het jodenprobleem bezighielden. Immers, de haat die Hitler bij het uitbreken van de oorlog had ten opzichte van de Joden, werd voor niemand verborgen gehouden. Integendeel, reeds bij zijn eerste redevoeringen bleek het zijn bedoeling de Joden uit te roeien. Vandaar dat tal van organisaties en personen hiertegen zijn opgekomen.

Pas in juni 1942 werd het C.D.J. opgericht door 8 personen, o.a. Ohert JOSPA en Fela PERELMAN. Ze hadden echter met tal van problemen te kampen. Eerst dienden er medewerkers te worden gezocht want een 8-tal oprichters waren verre van voldoende. Verder moesten mogelijkheden gevonden worden voor het verstoppen van kinderen en volwassenen die aan de deportatie blootstonden. Maar ook de financiële problemen en het zorgen voor valse identiteitspapieren waren groot.

De activiteiten van het C.D.J. beperkten zich niet enkel tot de hoofdstad, ook te Antwerpen, Luik, Charleroi en Namen waren de leden bijzonder actief. Verschillende secties werden opgericht, zowel op nationaal als op regionaal vlak, en dit voor materiële hulp, financiële hulp, pers en propaganda, en ten slotte voor de valse papieren. Wat de pers aangaat, zorgde het C.D.J. voor de publikatie van dagbladen in het Frans, Nederlands en Jiddisch.

Auteur vestigt tevens de aandacht op de zeer belangrijke taak van het C.D.J. bij het plaatsnemen van kinderen, die gescheiden werden van hun ouders, en ondergebracht bij privé-personen en scholen. Ook de rol van de geestelijkheid wordt even aangeraakt. Hoeveel kinderen er gered werden door het C.D.J. is moeilijk te schatten. De enen spreken van 2.000, anderen van 3.000 en nog anderen van 4.000. Auteur meent dat, zonder de minste overdrijving er wel een 3.000-tal geweest zijn. Naast het redden van kinderen was er nog een moeilijker taak voor het C.D.J., nl. het redden van de volwassenen. Immers deze konden niet onopvallend geplaatst worden bij particulieren of instellingen. Andere middelen moesten dan ook gezocht worden, zoals het bezorgen van valse identiteitspapieren en bevoorradingsbons.

In volgende hoofdstukken behandelt auteur de samenwerking die bestaan heeft tussen het C.D.J. en de Nederlandse weerstand, alsook de gewapende reddingsacties van het C.D.J., voornamelijk bij het twintigste en ééntenwintigste konvooi gedeporteerden.

De werking van de lokale secties in Brussel zelf die naast de hoofdzetel bestonden, wordt eveneens onder de loep genomen, ook die van de zetels te Gent, Antwerpen, Luik, Charleroi en Namen. Tot slot wijst auteur op het lot van enkele militanten van het C.D.J., welke geïnterneerd werden te Mechelen, militanten die bij de bevrijding gered werden of die verdwenen zijn in het kamp van Auschwitz.

Achteraan het werkje zijn nog enkele bijvoegsels te vinden o.a. uittreksels van de vergaderingen van het C.D.J., van de financiële toestand en meningen van kranten uit die periode.

Yolande STEYAERT

H. SCHOECK : *Die Lust am schlechten Gewissen*, Freiburg im Breisgau, Herder Verlag, 1973 — 160 blz.

Deze publikatie omvat een aantal opstellen waarvan de inhoud globaal convergeert naar een politiek-sociale ontleding van wat de auteur noemt „die Strategie zur linksradikalen Zermürbung unserer Gesellschaft” (blz. 11). Deze ondergraving van het bestaande maatschappij-bestel geschiedt, volgens Prof. SCHOECK, langs de weg van een aangepast taalgebruik dat leidt naar een soort vergoddelijking van het concept van maatschappelijke verandering. De taal wordt hierbij het paard van Troje (blz. 21) dat gebruikt wordt om de openbare mening een maatschappelijk slecht bewustzijn te doen verkrijgen, waaruit dan een maatschappelijke drang naar hervorming moet te voorschijn komen ten gunste van een bepaalde sociale theorie.

Van het taalgebruik in dienst van een politieke optiek gaat de auteur enkele voorbeelden aanbrengen. Zo wordt het woord „lohnabhängig” stelselmatig een zulkdanige betekenis toegekend dat men, ten overstaan van de economie en de maatschappij, een slecht geweten moet verkrijgen. Ook het woord „Eskalation” heeft de overheid psychologisch ontwapend zodat ieder georganiseerd ingrijpen ten overstaan van de „Autoritätsstürmer” onmogelijk wordt. In feite staan we voor een georganiseerde voortbrenging van „slecht geweten” die de ganse westelijke beschaving ondermijnt.

De auteur wil bovenvermelde gedachtengang door een politiek-sociologisch onderzoek staven. Hierbij gaat hij b.v. de „Autoritäts-Allergie” van de hedendaagse jeugd en het hierbij behorende conflict der generaties ontleden. De huidige verhouding ouders-kinderen en de agressiviteit tegenover de gemeenschap zijn hiervan enkele markante verschijnselen. Heel onze huidige maatschappij wordt, volgens de auteur, gekenmerkt door een „Wettlauf zum Einheitsmenschen”. Dit uit zich vooral in de economische en financiële sfeer alwaar de progressiviteit van het belastingsstelsel buiten verhouding staat tot de inzet van arbeid, kapitaal en verantwoordelijkheid. Ook is dit het geval in de sfeer van het psychologische alwaar zich het typerend element doet gelden nl. de strijd tegen alle onderscheidingen inzake ambt en graad.

Het boek wil een aanklacht zijn tegen de losheid van onze tijd. De inhoud ervan is heel sterk politiek geladen terwijl de aard van de sociologische ontledingen alsmede de schrijfrant de invloed hiervan hebben ondergaan. De lezing van het boek is echter bepaald gemakkelijk. In het licht van een maatschappelijk-historisch perspectief alsmede in de optiek van een maatschappij-prospectie zijn tal van beschouwingen door Prof. SCHOECK naar voren gebracht, zeker het overwegen waard.

André LUWEL

M. BILLET & S. VALVEKENS-HAVEN : *Samenlevingsopbouw. Critische situatieschets in Nederland en Vlaanderen*, Leuven, Sociologisch Onderzoeksinstituut, 1972 — 260 blz.

Dit werk moet gezien worden als een kritische situatieschets van de samenlevingsopbouw in Nederland en Vlaanderen. In een eerste inleidend deel vindt de lezer vooraf een aantal beschouwingen teneinde de studie te situeren in haar theoretisch en praktisch kader, meer bepaald in welk kader de samenlevingsopbouw tot stand komt, groeit en werkt. Daarna wordt de doelstelling van het onderzoek vooropgezet, de probleemformulering en de methode van selectie, ondervragen en verwerken der gegevens. Tot slot van dit inleidend deel wordt de situatie van de samenlevingsopbouw respectievelijk in Nederland en in Vlaanderen in het kort geschetst. Voor Vlaanderen zijn de bestaande initiatieven op nationaal, provinciaal, regionaal en lokaal niveau noemenswaardig.

Het grootste gedeelte van het boek bestaat uit het onderzoek naar de samenlevingsopbouw in Nederland. Dit is terug te vinden in het tweede deel. Hierin geeft auteur eerst een uitgebreide weergave en bespreking van de onderzoeksresultaten, dit telkens per opbouworgaan en per item. Volgende opbouworganen worden onder ogen genomen : — De Stichting Samenlevingsopbouw Midden-Limburg te Roermond, — De Raad voor Maatschappelijke Opbouw te Nijmegen, — De Stichting Wijkopbouw Eindhoven, en — De Vereniging „Ons Huis” Regio West-Amsterdam. Daarop volgt dan de startfase, waarbij achtereenvolgens aandacht besteed wordt aan de voorbereidingsfase, de eigenlijke start en ontwikkeling, de initiatiefnemers (dit kunnen zijn hetzij de overheid alleen, hetzij voor de helft de overheid en voor de helft particulieren, hetzij particulieren en vrijwilligers), de aanmelding van de start bij de bevolking en de overheid en de vraag waarom men bij de start voor de samenlevingsopbouw gekozen heeft.

Ook behandelt auteur de doelstellingen van de diverse opbouworganen en de relaties en de communicatie die bestaan tussen bevolking, autoriteiten en werkers enerzijds en de opbouworganen anderzijds, dit zowel vanuit het standpunt van de bevolking als vanuit het standpunt van de overheid en de werker. Hierbij wordt niet alleen het praktische betrokken, maar ook de theoretische aanknopingspunten nl. de participatie en de zelfwerkzaamheid van de bevolking, de rol van de werker en het probleem van de non-directiviteit.

In een volgend hoofdstuk komen enkele aspecten aan bod die met de structurering van de samenlevingsopbouw te maken hebben. Dit zijn in de eerste plaats de adviesmogelijkheden, doorgaans op alle niveaus, zowel op aanvraag van de overheid en het particulier initiatief als op eigen initiatief van het opbouworgaan. De adviesverlening kan zowel dienstverlenend, voorlichtend, beleidsvoorbereidend of evaluerend zijn. Daarop behandelt auteur de subsidiëring van de verschillende opbouworganen en de omsingeling of overkoepeling door andere organen.

Deze zeer uitgebreide uiteenzetting over de resultaten van het gedane onderzoek bij vier Nederlandse opbouworganen wordt beëindigd met een

waardeschatting zoals door de respondenten zelf gezien. Behalve enkele kleine punten valt die evaluatie meestal positief uit.

Na het overzicht van de resultaten volgen in het kort de algemene besluiten van het onderzoek en een visie op de verruiming van de samenlevingsopbouw in Vlaanderen.

In een derde deel vinden we de vragenlijsten die als basis gebruikt werden voor het onderzoek. Achteraan volgt nog een zeer uitgebreide algemene en bijzondere bibliografie.

Yolande STEYAERT

P. R. KAIM-CAUDLE : *Comparative social policy and social security. A ten-country study*, London, Martin Robertson, 1973 — VIII + 357 blz. (Prijs : £ 2.25 (paper)).

Zoals uit de titel blijkt bevat voorliggend werk een vergelijkende studie van de sociale zekerheidssystemen en het daaraan gekoppeld sociaal beleid in tien industriële staten. Hoewel België hierbij niet werd opgenomen, betekent dit niet dat dit werk onze interesse niet of slechts in sterk verminderde mate kan wegdragen. Alleen reeds het feit dat nabuur-EEG-landen zoals Nederland en de Duitse Bondsrepubliek wél werden geanalyseerd, bevat voldoende aanknopingspunten. Welke landen werden gekozen, vooral op welke gronden gebeurde deze keuze? Vooreerst werden slechts geïndustrialiseerde landen met een relatief hoge levensstandaard en met een gelijkaardige politieke structuur in aanmerking genomen. Auteur ging er van uit dat de studie van een homogene groep landen veel relevanter zou zijn dan een groep die reeds bij voorbaat door wit-zwart verhoudingen wordt gekenmerkt. Op basis van deze criteria werden Oostenrijk, D.B.R., Ierland, Groot-Brittannië, Denemarken, Nederland, Canada, U.S.A., Nieuw-Zeeland en Australië geselecteerd.

Het doel van zijn studie verwoordt auteur in vier punten : ten eerste een kort historisch overzicht geven van het ontstaan en de ontwikkeling van de sociale zekerheidssystemen in de 10 landen, ten tweede een vergelijking trekken tussen de verscheidene sociale voorzieningen (in 1969), ten derde de economische en sociale implicaties van deze voorzieningen nagaan en ten slotte de algemene tendens van de hoogte der vergoedingen trachten te onderkennen (zie blz. 290). Hierbij is auteur er zich terdege van bewust drie fundamentele vraagstukken niet te hebben aangesneden, laat staan beantwoord. Welke zijn de factoren die de verschillen tussen de nationale systemen en de verschillen tussen de niveaus van de uitkeringen verklaren en in hoeverre dekken deze voorzieningen de sociale noden? Het antwoord op deze vragen vereist volgens auteur niet alleen dieper onderzoek (bemoedlijkt door de ontoereikende bronnen) per land of crossnational, maar ligt vooral besloten in het feit dat we hier staan voor „a conglomeration of ideology, history and the sway of pressure groups of various kinds” (blz. 291).

De eerste drie hoofdstukken geven een omschrijving van de gehanteerde

begrippen „sociaal beleid” en „sociale zekerheid”, analyseren de factoren die het niveau en de aard van de sociale zekerheid bepalen, en trachten de algemene trends op te sporen. De drie voornaamste factoren die beïnvloedend zijn voor de hoogte en de natuur van de sociale voorzieningen, zijn van demografische (bevolkingsgroei, fertiliteit, nataliteit, mortaliteit), economische (indicatoren voor de levensstandaard = ?) en beleidsbeschouwende aard. Auteur onderzoekt tevens de verhouding der uitgaven voor de sociale zekerheid, waarbij hij vooral duidt op een aantal moeilijkheden bij het vaststellen van die relatie; hij schuift drie werkmethodes naar voor : kosten per capita in US-dollars, uitgaven in verhouding tot het B.N.P. of het opstellen van een index van de reële koopkracht van deze voorzieningen.

De vijf volgende hoofdstukken behandelen elk een apart onderdeel van de sociale zekerheid : arbeidsongeschiktheid (wegens arbeidsongeval, beroepsziekte), tijdelijke arbeidsongeschiktheid (wegens ziekte), pensionering en invaliditeit, werkloosheid, gezinsvergoedingen. Bij de analyse van de eerste twee takken gaat auteur uit van een aantal vraagstellingen die hij dan (rechts)vergelijkend beantwoordt : wie dient vergoed te worden ? wie draagt het verlies ? wat is het niveau van de vergoeding ? welke zijn de karakteristieken en welke de economische en sociale consequenties van het systeem ? Bij de drie volgende takken worden per land een aantal problemen belicht (evolutie, rechthebbenden, sociale implicaties, ...) die dan achteraf onderling worden vergeleken. In de conclusies heeft steller een aantal elementen gesynthetiseerd en daaruit een ranglijst opgemaakt van de landen die in de verschillende takken ofwel de (2) laagste ofwel de (2) hoogste „sociale-zekerheidsstandaard” hebben. Uit de globalisatie blijkt dan dat Nederland vijfmaal (op zes) en West-Duitsland viermaal de hoogste score behalen en dus kunnen bestempeld worden als landen met een hoge „sociale-zekerheidsstandaard”.

Voorts blijkt eruit dat de U.S.A. op alle fronten als laagste staat gequoteerd en dat de 6 onderzochte Westeuropese landen alle hoogste scores halen, de niet-Europese 10 van de 12 laagste. Het boek wordt besloten met een korte, maar vrij interessante bespreking van de organisatie van de gezondheidszorg in de tien landen.

Ludo ASSELBERGHS

- G. W. F. HEGEL : *Vorlesungen über Rechtsphilosophie 1818-1831*, Stuttgart-Bad Cannstatt, Edition und Kommentar in sechs Bänden von Karl-Heinz ILTING, Friedrich Frommann Verlag Günther Holzboog KG, 1973 — 603 blz.

De commentator K.-H. ILTING gaat van de idee uit dat de inhoud van HEGEL's uitzonderlijk belangrijk boek op het gebied van de politieke filosofie nl. zijn „Rechtsphilosophie” slechts tot haar recht kan komen wanneer deze wordt geconcipieerd in samenhang met HEGEL's „Vorlesungen über Rechtsphilosophie 1818-1831”. Vermits deze „Vorlesungen” tot hiertoe niet als een samenhangend geheel werden openbaar gemaakt, meent ILTING dat het abso-

luut noodzakelijk is deze laatste te bewerken in aansluiting met de historisch-kritische Gesamtausgabe van het werk van HEGEL zoals deze op basis van het HEGEL-archief in Bochum wordt ondernomen.

De onderhavige editie ILLING van de „Rechtsphilosophie” van Hegel zal een 6-tal boekdelen omvatten. Terwijl de 4 eerste delen op de inhoud van de „Rechtsphilosophie” betrekking hebben zal het vijfde boekdeel een gezamenlijke weergave van de politieke filosofie van HEGEL naar voren brengen terwijl het zesde deel de individuele analyses en interpretaties zal weergeven.

In het eerste hier besproken boekdeel gaat ILLING een samenvattende studie maken van HEGEL's verspreide „Vorlesungen über Rechtsphilosophie”. Deze studie omvat vooreerst een kritische tekstuitgave van de bijdrage „*Der objektive Geist*” zoals deze in de Heidelberger Enzyklopädie van 1817 verscheen. Deze tekstuitgave wordt aangevuld met de hierbijbehorende maar niet openbaar gemaakte „Vorlesungsnotizen” die HEGEL in de jaren 1818-1819 voor zijn lezingen heeft geschreven. Daarna komt de publikatie van HEGEL's uiteenzettingen over „*Naturrecht und Staatswissenschaft*” zoals de inhoud ervan door de jurist C. G. HOMEYER tijdens de periode 1818-1819 werd samengebracht. Als derde deel komen dan de „*Zeitgenössische Rezensionen*” die in verband met de toenmalige stellingnemingen ten overstaan van HEGEL's „Rechtsphilosophie” over de periode 1821-1833 in diverse publikaties en tijdschriften werden gepubliceerd.

Het boek wordt ingeleid door een diepgaande studie over de „Rechtsphilosophie”. Hierbij wordt vooral het historisch perspectief op het oog gehouden terwijl sterk op de ware betekenis en de groei van het werk wordt ingegaan. Vooral het klimaat waarin het werk het licht zag alsmede de hierbij aansluitende gedachtenevolutie bij HEGEL tracht de commentator tot hun recht te laten komen. De verantwoording van de editie wordt door ILLING als volgt uitgedrukt : „Gleichwohl möchte die Hoffnung nicht unberechtigt erscheinen, dass durch die vorliegende Edition des *ganzen* Komplexes der Hegelschen „Rechtsphilosophie” die Zahl derer, die immer noch glauben, Hegel einfach unter die politischen Finsterlinge einreihen zu müssen, weiter abnehmen und die Zahl derer wachsen wird, die — bei aller Kritik — Hegels „Rechtsphilosophie” als eine der grössten geschichtlichen Leistungen politischen Denkens würdigen” (blz. 126).

Ongetwijfeld moet deze publikatie naast het aanbrengen van tal van geschiedkundige bijzonderheden ook leiden tot nieuwe inzichten bij de studie van de rechtsfilosofie van HEGEL. Een boek dat uiteraard bestemd is voor HEGEL-specialisten.

André LUWEL

P. FRANTZEN : *Overzicht van het economisch denken van de oudheid tot beden — een marxistische analyse*, Antwerpen, Standaard Wetenschappelijke Uitgeverij, 1973 — (Prijs : 600 BF (fl. 43)).

In de laatste jaren werden in het Nederlands taalgebied diverse werken gepubliceerd over de geschiedenis van het economisch denken. De meeste

van de betrokken auteurs verkozen het „absolute standpunt”, d.w.z. ze trachten uitsluitend de ontwikkeling van de economische theorie te schetsen volgens een logisch schema, dat in de meeste gevallen niet overeenstemt met de wijze waarop de betrokken theorie, historisch beschouwd, is tot stand gekomen. Sedert de publikatie van het bekende boek van de Nederlandse auteurs F. DE ROOS en D. B. J. SCHOUTEN : „Groetheorie” (Haarlem 1960) is het zelfs gebruikelijk geworden de theorieën van de voornaamste auteurs (A. SMITH, RICARDO, MARX, SCHUMPETER, enz.) zo om te vormen dat ze beantwoorden aan mathematische modellen. Alzo worden de hypotheses waarvan de auteurs uitgaan en de logisch hieraan verbonden gevolgtrekkingen maximaal op de voorgrond gebracht.

Voor de verduidelijking van de theorie is dergelijke „doorlichting” ongetwijfeld nuttig maar ze geeft aan de lezer van het betrokken werk de verkeerde indruk dat het economisch denken gelijk op een eeuwig voortdurend schaakspel waarbij de diverse auteurs, elk volgens hun persoonlijke aspiraties enkele van de vele mogelijke combinaties uitwerken.

Prof. P. FRANTZEN heeft volledig de andere richting ingeslagen en bestudeert de theorie volledig in functie van de economische en sociale toestanden. Hierbij volgt hij in de regel een streng marxistisch schema. Eerst behandelt hij de technologische ontwikkeling en de daarmee nauw verbonden economische en sociale evolutie, daarna analyseert hij de voornaamste bewegingen in de geestelijke bovenbouw (filosofie, wetenschap, kunst) om ten slotte over te gaan tot de behandeling van het economisch en sociaal denken.

In zijn uitvoerige inleiding geeft de auteur een uitvoerige verantwoording van zijn werkmethode, waarbij hij een theorie ontwikkelt die enigszins afwijkt van de traditionele marxistische visie. De dialectiek b.v. beschouwt hij niet als een louter denkproces, waarbij de tegenstellingen eigen aan het denken zelf onder invloed van de economische en sociale evolutie worden geactualiseerd maar als de strijd in het bewustzijn der individuen tussen conditionele reflexen en de daaraan verbonden voorstellingen gevormd door vroegere ervaringen en de nieuwe voorstellingen en idealen opgewekt door de gewijzigde economische en sociale toestanden.

Hij moet evenwel erkennen dat het historisch beschouwd zeer moeilijk is dergelijke psychologisch gefundeerde dialectiek bij de diverse auteurs aan te tonen, omdat meestal de nodige biografische gegevens ontbreken. In feite spelen deze overwegingen bij de behandeling van het werk der diverse auteurs geen rol want hij houdt zich zoals hiervoor aangeduid aan het traditioneel marxistisch schema en tracht niet door te dringen tot de individuele psychologie der diverse auteurs.

Zoals hij in zijn voorwoord aanduidt is het niet zijn bedoeling alle bekende auteurs te behandelen maar zich te beperken tot de belangrijkste. Van de munttheoretici van de 16de eeuw behandelt hij alleen de hoofdfiguur Jean Antoine BODIN, die hij wegens zijn opvattingen inzake prijsstijging en internationale handel onder de mercantilisten groepeerd. Van de vertegenwoordigers van het commercieel mercantilisme wordt Sir Josiah CHILD besproken. Gerard MALYNES, Edward MISSELDEN en Thomas MUN worden slechts vermeld met de toevoeging dat ze geen „belangrijke ideeën” naar voor brachten wat voor Thomas MUN in ieder geval niet verantwoord is.

We begrijpen niet goed waarom de auteur het nodig achtte een paragraaf te wijden aan Matthew DECKER, die een overgangsfiguur is tussen mercantilisme en liberalisme en geenszins een baanbreker. Het principe van de vrijhandel werd reeds een veertigtal jaar voor het verschijnen van zijn hoofdwerk, verdedigd door de zgn. anti-mercantilisten Nicolas BARBON en Sir Dudley NORTH.

In de volgende hoofdstukken geeft Prof. FRANTZEN blijk van een uitgesproken voorkeur voor de auteurs, die hetzij een bepaalde politieke strekking vertegenwoordigden, hetzij in hun werk zoveel mogelijk statistische en mathematische methoden aanwendden.

Zo behandelt hij voor de periode 1776-1848, die samenvalt met het ontstaan en de ontwikkeling van het hedendaags kapitalisme, auteurs als Achille-Nicolas ISNARD, Nicolas-François CANARD, Claus KRONCKE en Joseph LANG, die belangwekkende mathematisch geformuleerde theorieën ontwikkelden waarvan het werk in de meeste handboeken over de geschiedenis van het economisch denken niet wordt vermeld. Vanuit dit oogpunt beschouwd geeft zijn werk dus blijk van originaliteit.

Ook bij de behandeling van de volgende periodes hecht de auteur opvallend veel belang aan de auteurs die mathematische modellen hebben ontwikkeld. Zo behandelt hij in zijn tweede deel, dat volledig aan het economisch denken na 1918 is gewijd, uitvoerig de groeimodellen en geeft ook een korte uiteenzetting van het input-output-stelsel, de lineaire programmering en de speltheorie.

Hij sluit zijn werk af met twee hoofdstukken gewijd aan respectievelijk het socialisme in de Sovjet-Unie en in de Volksrepubliek China. In deze hoofdstukken wordt hoofdzakelijk een verklaring gegeven voor de economische evolutie, die deze landen hebben doorgemaakt en slechts terloops ingegaan op de ontwikkeling van de economische theorie in deze staten. Waarschijnlijk heeft de taalbarrière de auteur belet het werk van de voornaamste economen van deze staten grondig te bestuderen.

Naar onze mening heeft Prof. FRANTZEN de verdienste voor het eerst in het Nederlands taalgebied een werk over geschiedenis van het economisch denken te hebben gepubliceerd dat duidelijk het verband aantoonde tussen dit denken en de evolutie van de economische werkelijkheid. Naar mijn mening werd dit verband in de laatste tijd al te zeer uit het oog verloren.

Gaston VANDEWALLE

Bibliographie der Wirtschaftswissenschaften, 62. Jahrgang Neue Folge, Jahrgang 21 — 1970, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1973 — 877 + 70 blz.

Voorliggend werk is de derde band van de *Bibliographie der Wirtschaftswissenschaften*, want met Jahrgang 60, N.F. Jahrgang 19 (1968), is de *Bibliographie der Wirtschaftswissenschaften* gegroeid uit de *Bibliographie der Sozialwissenschaften*. Deze *Bibliographie der Sozialwissenschaften*, in 1905 voor het eerst verschenen, is in de loop van haar bestaan verschillende keren van titel veranderd, om ten slotte in 1950 opnieuw onder de oorspronkelijke

titel te verschijnen als Jahrgang 42, N.F. Jahrgang 1 (1950). Vanaf Jahrgang 60 is, zoals hoger gezegd, deze bibliografie omgezet tot Bibliographie der Wirtschaftswissenschaften. De Bibliographie der Sozialwissenschaften was een periodieke bibliografie (3 Hefte per jaar), de Bibliographie der Wirtschaftswissenschaften is een jaarlijkse, tot nog toe retrospectieve publikatie. Aan de wijziging van de titel van de bibliografie, zat vanzelfsprekend, een wijziging van de inhoud gekoppeld. Het ruime terrein van de sociale wetenschappen werd verlaten voor het nieuw onderwerp de economie, meer in het bijzonder de economische theorie, de economische politiek en de financiële economie.

Zeer markant feit is dat bij het ontstaan van de Bibliographie der Wirtschaftswissenschaften de redactie werd verplaatst van Göttingen naar Kiel : de Bibliothek des Instituts für Weltwirtschaft, verzorgt de samenstelling en de publikatie van de bibliografie. De jaarlijkse aanwinst aan boeken en tijdschrift-artikels van deze instelling bedraagt 50.000 titels; daaruit worden 10.000 titels geselecteerd op basis van het behandelde onderwerp enerzijds en de belangrijkheid van de publikatie anderzijds. Voor de weergave van de referenties op twee kolommen per bladzijde, wordt gebruik gemaakt van de reprografische afdruk van de steekkaarten, met weglating van hoofding en plaatsnummer.

Het documentatiemateriaal is ondergebracht in 18 grote rubrieken. In elk daarvan worden eerst de desbetreffende bibliografieën, biografieën, handboeken en gedenkboeken vermeld. Daarop volgt een cijferindeling waarin de onderwerpen systematisch zijn ondergebracht. Na het bibliografisch materiaal volgen de registers. Het alfabetisch auteurs- en anoniemenregister (deze laatste gerangschikt op het eerste belangrijk woord uit de titel), vermeldt tevens de namen van de uitgevers en de medewerkers. Het onderwerpsregister, opgesteld én in het Duits én in het Engels, is een cumulatie van een alfabetische onderwerpsregister en een geografische index (aldus kan eenzelfde trefwoord tweemaal in de lijst voorkomen, vb. balance of payments, komt voor onder de letter b.; balance of payments of Japan komt voor onder de letter J. : Japan, balance of payments). De bibliografie bevat ook een alfabetische lijst van de geraadpleegde tijdschriften.

Het belang van de Bibliographie der Wirtschaftswissenschaften als eerste documentatiebron ligt vervat in de volgende punten :

1. Het uitgevend organisme is de „Zentralbibliothek der Wirtschaftswissenschaften in der Bundesrepublik Deutschland”.
2. De jaarlijkse bibliografie bevat 10.000 referenties, tgo. 6000 referenties die de Bibliographie der Sozialwissenschaften bevatte.
3. De klemtoon ligt op de tijdschriftartikels.
4. De bibliografie bevat literatuur uit twaalf taalgebieden, met weliswaar een overwicht aan Duitse literatuur.
5. Door de tweetalige inhoudstafel en dito onderwerpsregister, is de bibliografie voor een internationaal publiek toegankelijk.

De Bibliographie der Wirtschaftswissenschaften, samen met de Bibliographie der Wirtschaftspresse (uitgegeven door het HWWA, Institut für Wirtschaftsforschung Hamburg), en de lijsten van de Neuerwerbungen van deze instelling, vormen onmiskenbaar elementaire documentatiebronnen voor de economische literatuur.

De aanduiding van de kolommen bij de inhoudstafel en een doorlopend volgnummer voor de referenties, zouden de opzoekingen weliswaar vlotter maken. Het feit dat men de literatuur over economen (met uitsluiting van de Festschriften en de biografieën) niet kan terugvinden en dat de preciese jaargang van de geraadpleegde tijdschriften niet wordt aangeduid, voelt de wetenschappelijke vorser en documentalist als effectieve tekorten aan. De aanpassingen en de vernieuwingen die in de drie bestaande jaargangen van de Bibliographie der Wirtschaftswissenschaften voorkomen, laten duidelijk zien dat de redactie begaan is met het optimale nut van deze bibliografie, zodat wij durven hopen dat in de nabije toekomst deze leemten kunnen aangevuld worden. Wij wensen, samen met de redactie, dat ook de opgelopen achterstand kan ingehaald worden, waardoor de Bibliographie der Wirtschaftswissenschaften als lopende bibliografie haar verdiende plaats zal kunnen innemen.

Agnès SEGERS

P. BOHM : *Social efficiency : a concise introduction to welfare economics*, London, Macmillan Press Ltd, 1974 — 150 blz. (Prijs : £ 2.00).

Zoals de titel aangeeft hebben we hier te maken met een beknopte (maar zeer bevattelijke) inleiding tot de welvaartseconomie. Bij de lezer wordt enkel een vrij elementaire kennis van de algemene economie veronderstelt. De wiskundige bewijsvoeringen komen in appendices aan bod, zodat ook langs deze zijde geen drempels de toegankelijkheid van het werk belemmeren.

In het eerste hoofdstuk wordt, via een vijftal stappen, nog eens zeer kort het theoretisch uitgangspunt van de welvaartseconomie beschreven : nl. het zgn. „Pareto-optimum” in een volkshuishouding waar volkomen concurrentie heerst.

Vertrekkend van dit abstract (en weinig realistisch) model toont de auteur dan aan wat er zo allemaal misloopt in de hedendaagse volkshuishoudingen, waardoor dit optimum (nog) niet bereikt kan worden. Meer bepaald worden in het tweede hoofdstuk een aantal veronderstellingen die gemaakt werden in het „perfect competition” model op hun werkelijkheidswaarde getest :

- nu wordt vrijwel door iedereen aanvaard dat zowel produktie als consumptie positieve en/of negatieve externe effecten veroorzaken, waarmee wel degelijk rekening moet worden gehouden om tot een sociaal (en dus niet een privaat) optimale allocatie van de produktiefactoren te komen;
- het bestaan van collectieve goederen (waarvoor het zeer moeilijk is de „juiste” vraag en dus de juiste produktieomvang te bepalen) leidt er vaak toe dat „social efficiency” niet wordt bereikt;
- analoge problemen stellen zich bij „decreasing cost industries” (cfr. PTT, openbaar vervoer, ...). De marginale prijsstheorie biedt hier immers geen voldoende houvast om het ideale aanbod te bepalen;
- hetzelfde geldt voor de zgn. „(de) merrit goods”, vermits de overheid ook hier een prijs oplegt los van de regels van de marginale prijsstheorie;

- monopolistische e.a. markt vormen brengen klaarblijkelijk het „Pareto-optimum” in gevaar;
- and last but not least zal een gebrek aan voldoende en geschikte informatie (zowel langs aanbod- als vraagzijde) ook maar zelden de „social efficiency” bevorderen.

Al die afwijkingen van het theoretisch uitgangspunt kunnen in een zekere mate door een economische politiek („allocation policy”) worden gecorrigeerd. Terecht wijst de auteur erop dat van dit overheidsingrijpen echter niet alle heil moet worden verwacht. Plus daarbij moet men zich ook steeds de vraag stellen of de gebrachte offers nog opwegen tegen de bereikte (of verwachte) resultaten.

Wanneer een overheid aldus corrigerend gaat optreden om het Pareto-optimum dichter te benaderen, moet men echter ook op de neven-effecten van die maatregelen letten. Zo wordt in hoofdstuk 3 onderzocht welke weerslag de fiscale politiek heeft (of kan hebben) op de inkomensherverdeling en de tewerkstelling. Ook de politiek van inkomensherverdeling op zichzelf wordt kritisch onder de loep genomen. Zowel i.v.m. de inkomensverdeling binnen een regio, tussen regio's, in de tijd, als tussen (rijke en arme) landen worden een aantal vooroordelen en zog. „algemene waarheden” op een zeer scherpe manier gerelativeerd.

Ten slotte komt in het vierde hoofdstuk nog een onderzoek van de kosten — baten analyse aan bod. De auteur is er zich wel van bewust dat bij zo'n analyse tal van problemen oprijzen (nl. het kwantificeren van de voor- en nadelen; het evalueren van die fysische woorden; de te gebruiken rentevoet; de in acht te nemen beperkingen en de onzekerheid i.v.m. toekomstige gebeurtenissen). Toch gelooft hij dat dit instrument kan diensten bewijzen aan de overheid, al was het maar om enige vereenvoudigingen aan te brengen binnen het geheel van (complexe) problemen inherent aan een bepaalde beslissing.

Samengevat menen wij te mogen stellen dat het boek een beknopt maar toch tamelijk volledig overzicht geeft van de problemen waarmee men in de welvaartseconomie te maken heeft. Als inleiding tot dit studieterrain een verdienstelijk werk.

Mark BIENSTMAN

C. DESCHAMPS : *Planning en economische decentralisatie in België*, Heule, Uitgeverij UGA, 1973 — 152 blz. (Prijs : 265 BF; aanvullings- en wijzigingsbladen : 1,58 BF per blz.).

Onderhavig boek bevat een praktische toelichting op de wet van 15 juli 1970 houdende organisatie van de planning en de economische decentralisatie in België.

In een bondige inleiding wordt eerst een overzicht gegeven van de ontwikkeling van het regionaal economisch beleid in West-Europa en in België. Tevens wijdt de auteur enkele algemene beschouwingen aan voornoemde wet

waarmede de Regering de verwezenlijking van een drievoudig doel beoogde : het invoeren van de planning, een actief nijverheidsbeleid en het realiseren van economische decentralisatie.

Het is dan ook in die gedachtengang dat het werk is opgevat. Eerst gaat de aandacht naar een grondige analyse van de institutionele aspecten die aan de planning zijn verbonden. Hetzelfde gebeurt voor de Dienst voor Nijverheidsbevordering waarvan de oprichting uit voornoemde wet voortvloeit. Vervolgens ontleedt de auteur de organen waarop de economische decentralisatie stoelt t.w. de gewestelijke economische raden en de gewestelijke ontwikkelingsmaatschappijen. In een bijlage vindt men de tekst van de wet en van de uitvoeringsbesluiten.

Het boek kan veel diensten bewijzen als werkinstrument voor al degenen die van ver of van dichtbij met de behandelde materie te maken hebben. Het losbladig systeem laat toe de stand van zaken regelmatig aan de evolutie aan te passen, hetgeen in de loop van de komende jaren meer dan waarschijnlijk nog dikwijls het geval zal zijn.

Albert MEULEMAN

S. UNTERGUGGENBERGER : *Cybernetica en direct costing. De betekenis van de dekkingsbijdrage voor de besluitvorming in de industriële onderneming*, Leiden, H. E. Stenfert Kroese, 1973 — XI + 242 blz.

Voorliggend werk is in feite een doctoraal proefschrift, met aanvullingen, door de auteur in 1971 aan de Universiteit van Amsterdam verdedigd. Het onderwerp van de thesis was de cybernetische functie van de dekkingsbijdrage (calculatie). Hiervoor werd eerst het terrein geëffend in het tweede hoofdstuk : Grondslagen; waarin min of meer omstandig toegelicht worden : doel en leiding van de onderneming, de cybernetica en de cybernetische aspecten van de industriële onderneming en de kosten- en opbrengst-calculatie als cybernetisch instrument. Vervolgens wordt uitvoerig ingegaan op het thema, de dekkingsbijdrage als beslissingscriterium en het oplossen van beslissingsproblemen van het middelste beleidsniveau met behulp van de dekkingsbijdrage calculatie (de bepaling van het optimale productieprogramma, resp. bij constante en niet-constante capaciteiten en de prijsbepaling). Hierbij doet de auteur, gelukkig, beroep op een aantal illustratieve rekenvoorbeelden waardoor de compacte stijlfiguren van de vorige uiteenzettingen meer tot leven, en tot hun recht, komen. In wat thematisch bekeken het laatste hoofdstuk is van het werk, de cybernetische functie van de dekkingsbijdrage (blz. 145-180), wordt eensdeels de dekkingsbijdrage als leidingsgrootheid van het middelste leidingsniveau geanalyseerd, meer bepaald in de regelkringen van productie, verkoop en financiering, en anderdeels de dekkingsbijdrage als (leidings)grootheid voor de ondernemingsleiding. Met een gedetailleerd rekenvoorbeeld (blz. 181-197), in cybernetische context, betreffende een industrieel project op lange termijn, wordt materieel de dissertatie afgesloten. Volgen daarna nog, blz. 201 e.v., een samenvatting, bibliografische noten, literatuuropgave en index.

Het is een knap gestructureerd geschrift met een degelijke inhoudelijke presentatie. We kunnen evenwel niet nalaten de algemene conclusies even nader voor te stellen. Als slotbeschouwing stelt de auteur dat de informatie over integrale kosten en totale omzet de enige informatie is (leidingsgrootheid) geschikt voor het door de ondernemingsleiding gestelde doeleinde : behalen (op lange termijn) van netto-winst. De informatie over grenskosten en dekkingsbijdrage is daarentegen voor het middelste beleidsniveau het meest aangepast aan het voor haar op korte termijn gestelde doel, nl. de maximalisering van de bruto-winsten. En verder : „De toepassing van een cybernetische zienswijze van de kosten- en opbrengstcalculatie leidt er toe, dat de oude strijd onder bedrijfseconomen, namelijk tussen de aanhangers van de integrale en die van de marginale kostencalculatie in een nieuw daglicht wordt gesteld”. (blz. 211 o.m.) Het komt ons voor dat niet het „bewijs” moet geleverd worden dat de cybernetica, wat betreft de relevantie van de dekkingsbijdrage, een „nieuw daglicht” brengt, maar wel dat zonder de cybernetische zienswijze de bevindingen voor de auteur gewoon niet aan het daglicht zouden getreden zijn. Gelukkig maar worden niet alle economen en bedrijfs-economen met de instrumentalia van systeem- en informatietheorie bedrijfsblind !

Louis UYTTERSCHAUT

R. HENRION & H. SIMONET : *Aspects juridiques et économiques du crédit à court terme*, Bruxelles, Ed. de l'Université de Bruxelles, 1973 — 290 blz.

Voorliggend werk is de derde, ongewijzigde, druk van de in 1965 verschenen versie. Het is een „essai de synthèse destiné principalement aux étudiants”.

In een eerste hoofdstuk wordt het kredietwezen in het kader van de economie gesitueerd en wordt, in algemene trekken, de betekenis van het krediet op korte termijn toegelicht. Tussen haakjes, zelfs in 1965 kon geweten zijn dat het middellang krediet loopt van 2 tot 10 jaar en niet tot 5, 7 of 8 jaar (blz. 27). In het tweede hoofdstuk wordt het bankdepositokrediet in al zijn verscheidenheid behandeld. De financiële en juridische normen en de technische procédés, waarop het kort krediet gebaseerd is, resp. uitgevoerd wordt, worden voorts onder de loep genomen. In een bestek van ongeveer 80 blz. komen de auteurs er toe het kaskrediet, het discontokrediet, het accept- en documentair krediet en het borgstellingskrediet te analyseren. Het komt telkens neer op het aangeven van de voornaamste karakteristieken, de verschillende modaliteiten, de onderscheiden technische procédés. Komen vervolgens aan de beurt : de kredietopening (aard, functie, gestelde voorwaarden), de techniek van de krediettoekenning, het mobiliseren van krediet, de kredietpolitiek en -controle.

Hoewel sinds 1967 nogal een en ander is geschied op het gebied van het geld- en kredietwezen, biedt het werk een lezenswaardige, ontspannen versie over een materie die dikwijls op een catalogiserende wijze wordt afgedaan; —

de waterige historische kanttekeningen dient men hierbij wel voor lief te nemen. Naar ons gevoelen mocht evenwel in de titel eerst de economische en daarna pas de juridische aspecten vermeld staan.

Louis UYTTERSCHAUT

J. W. VAN DE WOESTIJNE : *Economie en organisatie voor de manager*, Deventer, A. E. Kluwer, NIVE, Nederlandse Vereniging voor Management, 1972 — XII + 217 blz.

In het voorliggend werk heeft Prof. dr. W. J. VAN DE WOESTIJNE — dezelfde auteur van het verdienstelijke Prisma-Aulabock, *Inleiding in het economisch denken* — een synthese gebracht van grote delen uit de bedrijfs-economie, de algemene (sociale) economie en de commerciële economie; een bundeling van onderdelen „waar men in de praktijk iets mee kan doen”. Met de woorden van de auteur gezegd een : „bescheiden bijdrage tot de theoretische economie, voor zover deze operationeel is”.

Het werk vangt aan met een analyse van achtereenvolgens het individuele en het collectieve consumentengedrag. In navolging van de Keynesiaanse opvatting, wordt de accentuatie in de beschouwingen niet zozeer gelegd op de reacties tengevolge van prijsveranderingen, maar worden eerder de reacties afgewogen vanuit het standpunt van verschillen in inkomens. Consumenten betekent ook het produceren van goederen. Hierop aansluitend passeren in volgende hoofdstukken (blz. 33 t.e.m. 86) de revue : de structuur van de ondernemingswijze produktie, de maatschappelijke arbeidsverdeling, de interne organisatie van het bedrijf, de stuurmechanismen (wel zeer theoretisch) en ten slotte de structuur en de eigendomsverhoudingen. Wat wij als het lezenswaardigste onderdeel beschouwen is hetgeen de auteur te vertellen heeft over kosten en commerciële politiek van het bedrijf. Hierbij moet men evenwel genoeg nemen met de klassieke opvatting over kosten, nl. „de geldwaarde van de onvermijdelijke voor de produktie gebrachte offers aan middelen op het kritisch moment waarop de kosten bepaald worden” (blz. 88) en verder : „De economische kostprijs valt dus samen met de vervangingswaarde van het geproduceerde en deze valt samen met de vervangingswaarde van de rationeel gebrachte offers in de produktie” (blz. 94). De vraag of dat intracomptabel operationeel kan gesteld worden komt niet aan bod !

Na de behandeling van de kosten en de commerciële politiek met één produkt en zonder gedifferentieerde afdelingen, worden dezelfde thema's geplaatst in het kader van een onderneming met één produkt bij indeling van het bedrijf in afdelingen. Het standpunt van de één-produkt-visie wordt dan vervolgens uitgebreid tot resp. het produktie-(fabricage)assortiment en het handelsassortiment (hoofdstukken XI en XII, blz. 164-184). Het moet de auteur te goede aangemerkt worden dat hierbij niet schuw aan de diverse veelzijdige marktstructuren werd voorbijgegaan. Heel even — jammer — werden de zgn. structurele opbrengsten waar geen kosten tegenover staan, aan het licht gebracht (concessie, goodwill). Het werk besluit met de onder-

neming in het macro-economisch milieu te situeren. In bijlage wordt, schetsmatig, een „vademecum voor bedrijfsanalyse” weggegeven.

De inplanting van de commerciële politiek op het klassieke bedrijfs-economische gebied mag hier wel als een gezonde en al met al geslaagde operatie worden genoemd. De uitgever had er nochtans goed aan gedaan de lezer niet te confronteren met een compacte tekstspiegel.

Louis UYTTERSCHAUT